

УДК 323.1+342.725

Є. В. Перегуда*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук**Київського національного університету будівництва і архітектури,***МОДЕЛЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КЕЙС УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Хоча військові події на Сході України посунули у політичному порядку денному питання мовної політики, в осяжній перспективі вони залишаються актуальними. Саме вони стали свого часу поштовхом до сплеску сепаратизму [11]. Від часу вето в. о. Президента України на рішення Верховної Ради України про скасування «закону Колісниченка-Ківалова» ситуація з унормуванням мовної сфери законсервована. Але вірогідне зростання політичної напруженості актуалізує це питання. Ще однією підставою для його актуалізації є прагнення керівництва держави прискорити формування національної ідентичності. Твердження про те, що мовне питання не є пріоритетом для громадян, або про те, що ніщо не заважає громадянам розмовляти російською мовою, ігнорують той факт, що мова є не лише ознакою, а й чинником ідентичності.

Мета – проаналізувати матеріали дослідження ідентичності громадян, здійсненого у 2015 р. Центром Разумкова.

Виклад основного матеріалу. У попередні роки мовне питання в Україні інтенсивно досліджувалося – і як окремий об'єкт, і як складова загальнокультурної ідентичності. За розбіжностей мовних орієнтацій соціальних груп можливі дві стратегії. Одну з них віддзеркалює думка лідера праворадикальної партії, який вважає, що, якби Донбас був україномовним, не було б сепаратизму та агресії Росії [16]. У вітчизняній науці цю думку відстоює, зокрема, Л. Масенко. У ширшому контексті висловлюється М. Степико, на думку якого на порядку денному України стоїть централізація ідеологічного процесу, культурної політики [15]. Ці погляди не є специфічно українськими, а у певні часи були поширені й у західних дослідженнях. Так, Д. Растроу передумовами переходу до демократії називав національну єдність, поширення єдиних цінностей, відчуття громадянськості тощо [17, с. 350].

Але є питання, наскільки ця стратегія може бути реалізована. Мріяти про те, що було б, якби Донбас був україномовним, заборонити неможливо, але чи можливо це ставити за мету політичної діяльності? На думку Л. Нагорної, «спроби конструювання ідентичностей політичними методами рідко бувають вдалим» [8, с. 196]. Результатом глобалізації є руйнування монополії держав на творення територіальних ідентичностей. Регіони формують власні ідентифікаційні стратегії, відшукуючи джерела легітимації в уявленому минулому та відповідному спрямуванні дискурсивних практик [9, с. 35]. Крім того, у вказаній формулі не зовсім зрозуміло, що означає «бути україномовним»? Використовувати державну мову у публічному спілкуванні? Розмовляти українською вдома, на роботі?

Друга стратегія полягає у відмові від уніфікації мовних режимів. Вона ґрунтується на визнанні багатомовності етнокультурних ідентичностей та реалізації

європейського ліберального принципу вільного вибору мови спілкування. Ю. Римаренко вважав за необхідне та можливе перетворити поліетнічність на фактор сили та могутності держави [12, с. 171]. На думку О. Молодцова, нині спрямованість діяльності політичних суб'єктів «більшою мірою визначається неформальними нормами, що базуються на регіональних ціннісних уподобаннях. Це ...сприяє формуванню специфічних регіональних інституціональних середовищ, які можуть значно відрізнитись одне від одного, утворюючи фрагментований культурно-інституціональний простір держави. У такому разі ...єдина ідеологія, яка має продукувати універсальні норми та скріплювати загальнодержавне середовище, руйнується неформальними нормами» [7, с. 75]. О. Валевський, на відміну від М. Степика, виступає за децентралізацію культурної політики, за те, щоб «задовольнити права регіонів на культурну індивідуальність і самобутність» [2]. Щодо мовної політики це означає «збереження поліетнічності та поліфонічності українського суспільства, гармонійне співіснування ...різних мов та їх носіїв, втілення моделі мововжитку, яка найбільшою мірою сприяла б суспільному прогресу» [6, с. 394].

Проте, як й у випадку з першою стратегією, пошук механізмів реалізації другої є проблемою. Адже поєднання плюралістичної системи цінностей зі збереженням єдності суспільства та забезпеченням політичної стабільності є складним завданням. Про це свідчать проблеми з реалізацією цінностей мультикультуралізму в Європі. Тому мультикультуралізм також передбачає пошук спільного інтересу. Але сумнівно, що право бути його речником мають лише «титульні» групи. Тому теза, що у суспільстві групова відмінність не повинна «випинатися» на фоні інших культур, логічна щодо груп, які домінують у суспільстві, але не щодо меншин. Як твердять М. Кастельс та його послідовники, розуміння демократії як влади більшості має бути «доповнено необхідністю захисту меншин, і особливо окремої людини від інформаційного насильства» [14, с. 290].

Цікаво, що у Європі критика мультикультуралізму лунає не лише «справа», а й «зліва», що призводить до нових конструктів на кшталт транскультуралізму – підходу, який, згідно з Г. Зандкюлером, базується на визнанні розмивання кордонів культури, що відриваються від свого локусу [5, с. 393]. Ці тенденції властиві й вітчизняним дослідженням. І. Курас попереджав, що «надмірним педалюванням ідеї політичної нації можна насторожити неукраїнські групи, які лише зараз переживають процес етнічного відродження» [4, с. 285]. Роль держави при реалізації принципів транскультуралізму полягає у встановленні правил взаємодії культур, а принцип діалогу є вирішальним. О. Валевський вважає, що децентралізація культурної політи-

ки для того, щоб не перетворитися на засіб міжрегіонального напруження, має «базуватися на парадигмі діалогу як форми плюралістичної демократії, що ґрунтується на принципах паритетності взаємовідносин між регіонами, соціальними групами і громадськими об'єднаннями» [2].

Отже, маємо два суперечливі підходи до формування культурної та, відповідно, мовної політики. Метою статті є розробка рекомендацій щодо оптимальної моделі мовної політики у поліетнічному суспільстві, а точніше, – в умовах України. Під оптимальністю розуміємо забезпечення політичної єдності та стабільності українського суспільства.

Теоретичні засади дослідження утворюють положення неінституціоналізму. Визначаючи соціальні інститути як сукупності норм та правил, що регулюють різні сфери суспільства та створюють рамки діяльності соціальних акторів, неінституціоналісти вважають, що інститути не лише є інструментами реалізації інтересів соціальних акторів, які формуються поза межами інститутів, а й самі формують ці інтереси та ідентичність акторів.

Але джерелом наших міркувань є не лише теоретичні положення, а й дані соціологічних досліджень, в першу чергу – дослідження «Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості», яке було проведене Центром Разумкова у грудні 2015 р. та підсумки якого були оприлюднені у червні 2016 р. Причому аналогічне дослідження Центр здійснював й у грудні 2005 р., що дало змогу аналізувати не лише стан українського суспільства, а й тенденції його розвитку. Варто зауважити, що дослідження здійснювали в розрізі регіонів України (Центр, Захід, Південь, Схід та окремо Донбас), що дозволяло порівнювати їх розвиток. Масштабність дослідження не дали змогу автору цієї статті проаналізувати за короткий час, який минув від оприлюднення результатів, усю сукупність даних та висновків експертів, але деякі підсумки, які стосуються статті, нам вдалося використати.

Так, у частині розуміння громадянами поняття нації та націоналізму експерти Центру звернули увагу, що порівняно з 2005 р. у країні зміцнилося розуміння української нації як громадянської. У питаннях вона була визначена як спільнота усіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності, мови спілкування і традицій. Частка тих, хто підтримав цю концепцію, зросла з 43% до 56%. Натомість зменшилася (з 34% до 17%) підтримка розуміння української нації, яке базується на етнічній приналежності індивідів. Водночас експерти констатують збереження рівня підтримки «культурницького» розуміння нації. Частка підтримки останнього підходу збільшилась за десятиліття з 15% до 17%. Соціологи роблять висновок, що «переважно громадянське розуміння нації поєднується з підтримкою необхідного українського культурного компонента як атрибутивної риси кожного громадянина» [3, с. 12]. Але у цьому висновку наявна суперечність, оскільки у питаннях анкети однією з ознак нації, згідно з «культурницькою» концепцією, було спілкування українською мовою. Тобто громадянська та «культурницька» концепції у формулюваннях Центру Разумкова суперечили між собою. Також

викликає сумнів можливість чіткого розуміння респондентами розбіжності між етнічною та культурницькою концепцією, оскільки мова та традиції, які були покладені в основу останньої, так само є ознаками етнічності.

Намагаючись вирішити деякі з цих суперечностей, слід звернути увагу на те, що концепт громадянської нації зовсім не є монолітним поняттям. Він може передбачати різні моделі нації. Наприклад, французька модель громадянської нації не лише не виключає асиміляційні процеси, а й тривалий час передбачала їх активність як важливу складову процесів націєтворення. Водночас деякі інші моделі (наприклад, швейцарська тощо) асиміляційні процеси фактично виключають.

Зростання поширення культурницької концепції у відповідях громадян України, її, як твердять експерти, кореляція з громадянською концепцією наптовхують на думку, що у свідомості великої частини громадян України набуває ваги саме асиміляційна модель громадянської нації. Додатковим підтвердженням цього є й висновок експертів за підсумками дослідження про зменшення частки громадян, прихильних до регіонального мультикультуралізму [3, с. 20]. На нашу думку, асиміляційна модель громадянської нації в умовах України є небезпечною з точки зору націєтворення. Доказом цього є й дані дослідження щодо зростання останніми роками частки громадян, які погоджуються з тезою про те, що між різними регіонами України є настільки суттєві розбіжності, що вони можуть призвести до їх роз'єднання [3, с. 15], тобто фактично розпаду України. У 2007 р. частка тих, хто так думає, становила 19%, а у 2015 р. – вже 28%. Натомість частка тих, хто не погоджується з таким розпадом, зменшилась з 66% до 52%.

Щодо мовної ідентичності у даних опитування та висновках експертів Центру Разумкова нашу увагу привернули кілька моментів. По-перше, те, що визнання української мови громадянами як рідної перевищує частку тих, хто цією мовою спілкується. 60% громадян вважає рідною українську мову, ще 22% – одночасно українську та російську. При цьому вдома українською мовою спілкуються 44% респондентів, переважно українською – 5%, обома мовами – 25%. Такі самі тенденції властиві, зокрема, регіонам Півдня та Сходу України, де, здавалося б, можна було очікувати протилежну тенденцію. Українську мову рідною вважають 35% мешканців Півдня та 37% мешканців Сходу, натомість вдома нею спілкуються відповідно 20% та 27% респондентів. За межами дому українською мовою спілкуються 40% респондентів по Україні в цілому, зокрема на Півдні – 16%, на Сході – 24% [3, с. 8].

Другим важливим висновком з дослідження є те, що частка громадян, які вільно володіють українською мовою, а саме 65%, перевищує частку тих, хто визнає її рідною (нагадаємо – 60%), а відтак й частку тих, хто безпосередньо спілкується нею. Принагідно зазначимо, що у 2005 р. показник вільного володіння українською мовою дорівнював 58%. До того ж, у 2015 р. ще 28% громадян визнали, що володіють українською мовою вільно для побутового спілкування, хоча й вважають рівень володіння недостатнім для спілкування на спеціальні теми.

Усі ці дані не лише говорять про некоректність тверджень деяких авторів про «повзучу русифікацію» України, а й дають ґрунт для висновків щодо доцільної моделі мовної політики, про що йтиметься трохи нижче.

Щодо перспектив розв'язання мовних проблем, то, за даними експертів Центру, серед громадян останніми роками значно зменшилась підтримка ідеї двох державних мов. Причому найбільш яскраво це прослідковується якраз на Півдні та Сході. З іншого боку, у цих регіонах зросла популярність гасла надання російській мові статусу офіційної в окремих регіонах [3, с. 20]. Зазначимо, що підсумки дослідження Центру Разумкова корелюють з результатами соціопитувань інших дослідницьких центрів, зокрема Київського міжнародного інституту соціології. Останній раніше оприлюднив дані дослідження, яке проводилось у лютому 2015 р. Згідно з ними, хоча радикальні варіанти вирішення мовного питання підтримують великі групи (вважають, що російську мову слід усунути із офіційного спілкування та що російську мову потрібно зробити другою державною, відповідно 21% та 19% громадян), сумарно вони менше частки громадян (52%), які вважають, що російську мову слід зробити другою офіційною в місцевостях, де більшість населення цього бажає. Навіть на Західній Україні цю точку зору підтримали 44% [10].

Що означають вказані дані для вибору моделі мовної політики? На нашу думку, вони означають можливість поєднання в умовах України централізаційних та децентралізаційних тенденцій мовної політики, елементів вимушеного символічного насильства (формула П. Бурдіо) держави у вигляді державної мови як конституючої ознаки нації та ліберального принципу вільного вибору мови спілкування. Щоб продемонструвати цю можливість, звернемось до вердикту Конституційного Суду України від грудня 1999 р. щодо питань мовної політики та до особливої думки щодо цього вердикту одного з судей КСУ.

У цьому вердикті Конституційний Суд вказав, що частину першу статті 10 Конституції, за якою «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Водночас поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами АР Крим та місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами. Також у вердикті стверджувалось, що «мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова», а «у державних і комунальних навчальних закладах, поряд з державною мовою, відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин» [13].

Суддя КСУ О. Мироненко в окремій думці зазначив, що вердикт у низці моментів не відповідає Конституції, демократичним засадам суспільного життя та правовій логіці. На його думку, у ньому змішані поняття «спілкування» та «використання мови при здійсненні повноважень органів влади» (виходило, що держава нав'язує українську мову спілкуванню громадян, яке не обмежується використанням мови при здійсненні державних повноважень), «суспільне життя» та «державне управління» (на думку О. Мироненка, у цьому випадку плутанина виражалась у вживанні терміну «публічні сфери суспільного життя») тощо. Також він зазначав, що з рішення КСУ випливає, що навчальні заклади мають негайно перейти на українську мову навчання, без будь-яких перехідних періодів. Нарешті, дуже важлива деталь, на яку звернув увагу суддя, полягала у мірі відповідальності держави у сфері захисту мов національних меншин. На його думку, положення вердикту КСУ, згідно з яким у навчальному процесі можуть використовуватися ці мови, абсолютно не відповідала статті 10 Конституції, згідно з якою держава гарантує вільний розвиток цих мов, та положенням міжнародних актів, до яких приєдналась Україна та згідно з якими держава має забезпечити використання цих мов, зокрема у навчальному процесі [13].

З думки О. Мироненка випливає, що існують дві сфери застосування мовних режимів. По-перше, це адміністративне управління, здійснення повноважень органів влади. По-друге, – інші сфери спілкування громадян. Перша регулюється положеннями щодо державної мови. У другому випадку керуючим, на нашу думку, й має бути принцип вільного вибору мови спілкування. Це дозволить поєднати символічне насильство з боку держави, нації в цілому, для якої мова є одним з конституюючих чинників, та загальнодемократичні принципи. На рівні органів місцевого самоврядування доцільне поєднання цих двох принципів. Тобто обов'язковість використання державної мови та свобода використання іншої мови. Тобто на цьому рівні може функціонувати інститут регіональних мов.

Радикальні націоналісти заперечать, що таке поєднання, інститут регіональних мов призведе до розпаду України. Дані дослідження Центру Разумкова свідчать, що це побоювання безпідставне. Про це, насамперед, говорить перевищення часткою тих, хто вважає українську мову рідною, над тими, хто нею спілкується. Тобто значна частина навіть тих, хто вдома або на роботі нею не спілкуються, вважають українську мову рідною. Це й є показником їх національної ідентичності, лояльності до української мови як до ознаки національної державності.

Натомість те, мовний режим в якій сфері буде здійснювати вплив на мовний режим в іншій – тобто чи буде режим державної мови впливати на вибір громадянами мови спілкування в інших сферах, ніж адміністративне управління, або динаміка впливу буде зворотною – залежатиме від тих процесів, які відбуватимуться в країні. Зокрема, вірогідні успіхи української держави в економічній, політичній, культурній та інших сферах, розвиток демократичних принципів суспільного життя, соціальних ліфтів сприятимуть збільшенню привабливості мови, яку підтримує дер-

жава, а це здійснюватиме вплив на сфери, які регулює принцип вільного вибору мови спілкування, і громадяни при реалізації цього принципу віддаватимуть все більше переваги саме державній мові.

Проблема також впирається у конкретні заходи. Наприклад, що робити із «законом Колісниченка-Ківалова» щодо засад державної мовної політики? На нашу думку, значення цього закону свого часу полягало у тому, що це була перша за роки незалежності системна спроба розробити механізми реалізації мовної політики, причому щодо як державного статусу української мови, так і принципу вільного вибору мови спілкування в інших сферах (які лише декларувалися у законі «Про мови в Українській РСР» та інших законах, але останні практично не містили механізмів їх реалізації). Але це не означає, що цей закон не потрібно змінювати. Він якраз був недосконалий, про що свідчать неузгодженості з Конституцією та іншими законами, незначний ефект від його реалізації, а також можливості його нехтування в процесі практичного здійснення політики. Зокрема, про таку недосконалість свідчила відмова Ізмаїльської міськради надати статус регіональної болгарській мові, хоча ця меншина відповідала вимогам закону [1].

Водночас, аналізуючи підсумки дослідження Центру Разумкова в контексті формування моделі мовної політики, ми не можемо не зазначити, що у цьому дослідженні повністю проігнорований чинник інших, крім української та російської, мов етнічних груп України. З огляду на те, що дані соціологічних опитувань є основою для формування національної політики, це є помилка. Прихильники такого ігнорування аргументують це тим, що частка інших етнічних груп, крім українців та росіян, в етносоціальній структурі населення України – незначна (4%), а тих, хто визнає інші, крім української та російської, мови рідними, – ще менше (2,4%). Але проблема полягає у тому, що національні меншини України проживають компактно. У багатьох населених пунктах, районах та навіть регіонах вони становлять значну частку населення. В Одеській, Чернівецькій, Закарпатській областях є багато районів, де відповідні етнічні групи навіть переважають українців та росіян, а відтак значним чином впливають на суспільно-політичні процеси на цих територіях, а через них – й на національну політику. До того ж, низький рівень задоволення мовних потреб цих груп створює умови для тиску на ці регіони та Україну в цілому з боку інших держав.

Висновки. Отже, засадничим принципом мовної політики України має бути перетворення мовного різноманіття на фактор збереження цілісності та забезпечення політичної стабільності суспільства. Умовами цього є формування плюралістичної системи цінностей суспільства, дотримання принципу захисту прав меншин, поєднання символічного насильства з боку держави та ліберального принципу вільного вибору мови спілкування. Таке поєднання має здійснюватися, зокрема, на рівні органів місцевого самоврядування. На відміну від думки Д. Растоу, ми маємо констатувати, що у країнах з соціокультурним розколом населення досягнення національної єдності є не передумовою модернізації, а її наслідком. Запорукою можливості поєднання різних принципів мовної політики є перетворення України на

країну, яка здатна інтегрувати системи цінностей різних етнічних груп, які, попри різні оцінки історичних подій, постатей, політичні ідеології тощо, пов'язують своє майбутнє з геополітичною реальією, ім'я якій – Україна. Недотримання вказаних принципів сформує перманентні ризики дестабілізації суспільно-політичної ситуації. Водночас, як свідчать дані дослідження Центру Разумкова, зокрема щодо поширення у певних сегментах населення прихильності до асиміляційної моделі громадянської нації, яка в умовах війни підтримується певними політичними елітами, часовий люфт для реалізації оптимальної моделі мовної політики поступово скорочується. Подальша затримка з її впровадженням загрожує настанням ситуації, коли Україна обиратиме між поганим та дуже поганим рішеннями та буде змушена приймати ті рішення, які негативно впливатимуть на єдність українського суспільства.

Література

1. В Измаиле болгарам отказали в праве на региональный язык [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.net/news/520884-v-izmaile-bolgaram-otkazali-v-prave-na-regionalnyi-yazyik.html>.
2. Валевський О.Л. Порядок денний державної культурної політики в умовах зовнішньої агресії : Аналітична записка / О.Л. Валевський ; НІСД. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1872/>.
3. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості : Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії «Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики» 7 червня 2016 р. – К. : Центр Разумкова, 2016. – 104 с.
4. Курас І.Ф. Регіональні аспекти етнополітики: Виступ на засіданні «круглого столу» з міжетнічних проблем в Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях, Київ, 1998 / І.Ф. Курас // Етнополітика: історія та сучасність: Статті, виступи, інтерв'ю років. – К. : ІПІЕНД, 1999. – С. 275–285.
5. Місержи С.Д. Транскультуралізм / С.Д. Місержи // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) ; за заг. ред. Н.М. Хоми. – Львів : «Новий Світ-2000», 2015. – С. 393.
6. Мовна ситуація в Україні : між конфліктом та консенсусом / Ред. кол. : О.М. Майборода, М.І. Шульга, В.П. Горбатенко та ін. ; Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К. : ІПІЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с.
7. Молодцов О.В. До питання про ризики децентралізації: ідеологічний аспект / О.В. Молодцов // Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 22–23 квітня 2015 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – С. 74–75.
8. Нагорна Л. Регіональна ідентичність як фактор впливу на вітчизняний політичний процес / Л. Нагорна // Наука. Влада. Політика ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К. : Знання України, 2008. – С. 183–206.
9. Нагорна Л.П. Територіальні ідентичності в системі трансдисциплінарних регіональних досліджень / Л.П. Нагорна // Регіональна історія України: Зб. наук. статей ; відп. ред. Я. Верменич. – Вип. 6. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – С. 35–52.

10. Пирогова Д. Ставлення до статусу російської мови в Україні / Д. Пирогова // Прес-реліз Київського міжнародного інституту соціології. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=517&page=1>.

11. Порошенко П. Лишение русского языка статуса регионального было ошибкой / П. Порошенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-ru.info/news/20271-lishenie-russkogo-yazyka-statusa-regionalnogo-bylo-oshibkoj-poroshenko.html>.

12. Римаренко Ю.І. Національний розвій України : проблеми і перспективи / Р. Римаренко. – К. : Юрінком, 1995. – 272 с.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/paran54#n54>.

14. Сацук Г.М. Характерні ознаки культурного впливу інформаційного суспільства / Г.М. Сацук // Політологічний вісник. – 2013. – Випуск 69. – С. 285–294.

15. Степико М. Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави : Аналітична записка / М. Степико ; НІСД. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1871/>.

16. Тягньобок грозит не допустить официального статуса для русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3402040-tiahnybok-hrozyt-ne-dopustyt-ofitsyalnoho-statusa-dlia-russkoho-yazyka>.

17. Rustow D. Transitions to Democracy : Toward a Dynamics Model / D. Rustow // Comparative Politics. – 1970. – Vol. 2. – № 3. – P. 337–363.

Анотація

Переґуда Є. В. Модель мовної політики у поліетнічному суспільстві: кейс України. – Стаття.

Збереження цілісності українського суспільства потребує моделі мовної політики, базованій на плюралізмі мовних орієнтацій. Стаття побудована на матеріалах дослідження ідентичності громадян, здійсненого у 2015 р. Центром Разумкова. Його підсумки свідчать про поширення у суспільстві тієї концепції громадянської нації, яка припускає асиміляцію груп. Але деякі результати, зокрема, перевищення часткою громадян, які вважають українську мову рідною, частки тих, хто нею спілкується, свідчать про принципову можливість поєднання символічного насильства в державному управлінні з ліберальним принципом вільного вибору мови спілкування в інших сферах, зокрема на регіональному рівні. Підвищення ролі української мови у цих сферах залежить від успіхів держави в економіці, зовнішній політиці тощо.

Помилковим є ігнорування чиннику інших, крім української та російської, мов. Їх важливість зумовлена компактним проживанням етнічних груп України.

Ключові слова: мова, мовна політика, модель, державна мова, вільний вибір мови спілкування, етнічні групи, національні меншини, мультикультуралізм.

Аннотація

Переґуда Е. В. Модель языковой политики в полиэтничном обществе: кейс Украины. – Статья.

Сохранение целостности украинского общества требует модели языковой политики, основанной на плюрализме языковых ориентаций. Статья построена на социологическом исследовании идентичности граждан, проведенном в 2015 г. Центром Разумкова. Его итоги свидетельствуют о распространении в обществе той концепции гражданской нации, которая предполагает ассимиляцию групп. Но некоторые результаты, в частности, превышение долей граждан, считающих украинский язык родным, доли тех, кто на нем общается, говорят о принципиальной возможности сочетания символического насилия в государственном управлении с либеральным принципом свободного выбора языка общения в других сферах, в том числе на региональном уровне. Повышение роли украинского языка в этих сферах зависит от успехов государства в экономике, внешней политики и т.п. Ошибочным является игнорирование фактора других, кроме украинского и русского, языков. Их важность обусловлена компактным проживанием этнических групп Украины.

Ключевые слова: язык, языковая политика, государственный язык, свободный выбор языка общения, этнические группы, национальные меньшинства, мультикультуралізм.

Summary

Pereguda Ye. V. The model of language policy in a multiethnic society: the case of Ukraine. – Article.

The preservation of the Ukrainian society integrity needs a model of language policy, based on linguistic orientations' pluralism. The article is built on the sociological research of citizens' identity, conducted in 2015 by the Razumkov Center. Its results witness about the increase in popularity of the concept of civic nation, which suggests the assimilation of groups. However some of the results, in particular, the excess proportion of citizens who consider Ukrainian as their native language, the proportion of those who uses it in communication, show the fundamental possibility of a combination of symbolic violence in the government with the liberal principle of free choice of the language of communication in other areas, including regional level. Increase of the role of the Ukrainian language in these areas depends upon the state progress in the economy, foreign policy, etc. It is wrong to ignore other languages, except Ukrainian and Russian. Their importance is due to the the compact habitation of ethnic groups in Ukraine.

Key words: language, language policy, the national language, free choice of the language of communication, ethnic groups, minorities, multiculturalism.